

Андрій Блануца
Київ

Українська держава другої половини XVII–XVIII ст.: політика, суспільство, культура. – К.: Інститут історії України НАН України, 2014. – 671 с.

Коллективну монографію, що стала результатом наукових пошуків кількох десятиліть, складають згруповані в тематичні боки нариси, в яких репрезентовано різні аспекти генези Української держави в другій половині XVII–XVIII ст., що тривалий час залишалися поза увагою наукових кіл або не знайшли достатнього висвітлення на попередніх історіографічних етапах. У монографії низка складових українського державотворчого процесу раннього Нового часу, таких як інституційні, політичні, соціально-економічні, військові, культурно-духовні та антропологічні, розглядаються як на локальних сюжетах так і на рівні теоретичних узагальнень. Такий підхід відкриває перспективу створення нової історичної реконструкції національної державної моделі.

Комплексний підхід у висвітленні державотворчих процесів Української держави Нового часу у колективній монографії згруповано у такі тематичні блоки, як влада і політика; соціум, економіка, демографія; міжнародне становище; військова справа; освіта; державна символіка; картографія та іконографія; історіографія.

Змістовно перший блок, у якому дослідницьку уваго сконцентровано на питаннях влади і політики Української держави в другій половині XVII–XVIII ст., аналізуються інституційні витоки Української козацької держави, репрезентованої у першій половині XVII ст. Військом Запорізьким (автор Петро Сас). Валерій Смолій та Валерій Степанков спільно розкривають зміст та вектори позиціонування влади в Українській державі означеного періоду, а Віктор Горобець висвітлив механізми права вільної елекції полковника Війська Запорізького в світлі козацьких традицій, розпорядчих приписів і політичних реалій. Наступний блок стосується питань соціально-економічного розвитку держави. Так, Олександр Гуржій дослідив етнічний склад і соціальну структуру населення Гетьманату в другій половині XVII–XVIII ст. Об'єктом дослідження соціальної еліти періоду гетьманування Данила Апостала став нарис Володимира Пришляка. Питання становлення фінансово-податкової та митної системи підняті у підрозділі авторства Олега Морозова, а економічні та демографічні аспекти розвитку полкових міст Гетьманщини у другій половині XVIII ст. розкриває Ігор Сердюк.

Чільне місце у монографії займають питання міжнародного становища Української держави. Так, Тарас Чухліб представив нові наукові підходи та перспективи вивчення міжнародно-правового статусу ранньомодерної України. За його висновком, у ранньомодерну добу національної історії політичні, суспільні та культурні реалії межуючи з Україною держав постійно накладалися на вітчизняну «систему координат», а в окремі періоди суттєво впливали на історичний поступ, у тому числі почали визначати сутність міжнародно-правового статусу Українського Гетьманату як держави, що досить несподівано була «винайдена» для володарів сусідніх країн у середині XVII ст. на межі християнської Європи та мусульманської Азії. Спеціальне дослідження, присвячене участі генеральної старшини уряду Б. Хмельницького в міждержавних слідчих комісіях, представлене Андрієм Гурбиком. Проблеми взаємодії і протистояння на тлі міжнародної ситуації Гетьманщини та Запорозької Січі наприкінці XVII ст. розглядає В'ячеслав Станіславський.

Державний механізм Гетьманату не можна уявити без його війська. У монографії військова справа репрезентована дослідженнями щодо її реформування. Зокрема, Кирило Кочегаров проаналізував спроби реформування військової організації городових полків у 1707–1708 рр. Військові реформи за гетьманування Кирила Розумовського упродовж 1750–1764 рр. стали об'єктом студій Олексія Сокирка.

До теми освіти у Гетьманщині звернувся Максим Яременко. Історик представив освітянські стратегії козацької еліти у XVIII ст., до 50% представників якої навчалися у Києво-Могилянській академії. Людмила Посохова звернулася до висвітлення образу «колективного портрету» викладачів українських православних колегіумів.

Державна символіка репрезентована розробками Юрія Савчука та Ігора Ситого. Так, Ю. Савчук проаналізував комплекс питань, пов'язаних із витоками, сутністю та еволюцією державного герба Української держави, а І. Ситий – державної печатки Гетьманату. Певна увага у монографії приділена вивченням питань картографії та іконографії. У такому ключі Кирило Галушко представив Україну на картах XVII–XVIII ст., а Ольга Ковалевська – портретні зображення представників військово-політичної еліти Гетьманату у контексті формування традиції та особливостей художніх прийомів.

Останній тематичний блок книги стосується історіографії. Зокрема, Андрій Бовгиря розглянув козацьке історіописання через візію минулого й конструювання ідентичностей в Гетьманщині XVII–XVIII ст. Олексій Ясь представив дослідження про Україну-Гетьманщину у світлі теорії «єдиного процесу» Михайла Слабченка.

Насамкінець слід зазначити, що дана книга не націлена на комплексне розкриття поставлених у ній питань, як і не охоплює і всієї їх сукупності. За творчим задумом редакторів, її мета – апробувати авторські підходи й методики на прикладі розв'язання різноманітних сюжетних або постановочних лакун, які, незважаючи на багату наукову спадщину, ще й досі присутні в історіографічній традиції дослідження історії національної державності.